

De School in Transitie

Hoe leren voor duurzame ontwikkeling het hart van het onderwijs raakt

De voornaamste taak van het onderwijs is om jonge generaties voor te bereiden op de wereld van morgen. Dat deze wereld er anders uitziet dan de wereld van vandaag is zeker. Toch stammen onze leerdoelen nog uit de tijd van Hyves, van voor de iPhone of Tesla. Daarom is het essentieel dat scholen een bij de school passende langetermijnvisie ontwikkelen en die vertalen naar de lespraktijk. Die vakoverstijgende toekomstgerichtheid is de kern van duurzaamheid.

DOOR SOFIE KRETÉ, PETER LUIJTEN, KIKI ENGELS EN SASKIA HUBERS

Waarom duurzaam onderwijs? Leerlingen gaan de straat op om te protesteren. Zo laten ze hun oprechte zorgen over het klimaat zien. Zorgen die ook terugkomen in het IPCC rapport dat aangeeft dat klimaatverandering onomkeerbare consequenties in gang heeft gezet. Dit blijkt ernstiger dan voorheen werd gedacht. Om deze consequenties te beperken, maar ook vanwege een verwacht grondstoffentekort, zijn naar aanleiding van het in 2017 gesloten grondstoffenakkoord per sector verschillende afspraken gemaakt om ervoor te zorgen dat we in 2050 volledig circulair zijn. Een van deze afspraken is dat circulaire vaardigheden moeten worden ontwikkeld. Ook in het huidige coalitieakkoord zie je het belang van duurzaam onderwijs terug, waarin gesteld wordt dat 'het hebben van voldoende vakmensen een voorwaarde is voor een ambitieus klimaatbeleid' (Coalitieakkoord p.7). In het akkoord wordt echter geen antwoord gegeven op de vraag 'hoe maak je onderwijs

duurzamer?' Daarbij moeten we ons realiseren dat duurzaamheid ook een sociale component heeft, denk eens aan migratie, toenemende ongelijkheid, het leven in je eigen bubbel en democratie onder druk.

Coöperatie Leren voor Morgen is een groep van 170 samenwerkende organisaties die nadenkt over duurzame ontwikkeling in het onderwijs. Dit gebeurt door het verbinden van onderwijsprofessionals en het versterken van initiatieven zodat we van elkaar leren en duurzaamheid verankerd wordt in het onderwijs. Ondanks dat het beeld van de toekomst steeds duidelijker wordt, kan niemand helemaal overzien waar de transitie naar toe gaat. Samen met ouders, leerlingen en de omgeving verkennen we de toekomst, kijken we hoe we onze leerlingen daarop kunnen voorbereiden en scheppen we draagvlak om dit uit te voeren.

Wat is duurzaam onderwijs? Educatie spreekt het potentieel in leerlingen aan. Duurzaamheid begint dan ook bij de leerling zelf. Door aandacht te geven aan de individuele kwaliteiten en interesses van leerlingen, kunnen zij ontdekken aan welke vraagstukken zij in de toekomst de meest zinvolle bijdrage kunnen leveren. Duurzaamheid hoort in onderwijs waarin vaardigheden en kennis (kwalificatie), vorming als persoon en vorming van normen en waarden (socialisatie) meegenomen worden.

Wat zijn die vraagstukken? Om duurzaamheid te definiëren zijn de Sustainable Development Goals (SDG's) ontwikkeld door alle landen die zijn aangesloten bij de Verenigde Naties. Dit zijn 17 samenhangende doelen om in 2030 in een betere wereld te leven. Alle doelen beïnvloeden elkaar. Zo is bijvoorbeeld de SDG van goed voedsel essentieel voor de SDG van gezondheid en armoede (denk aan obesitas en ondervoeding). Ook vormen onze voedselproductie- en consumptiewijzen een grote bedreiging voor de biodiversiteit. Sinds 1980 is de Nederlandse insectenpopulatie met maar liefst 75% afgenomen. Een integrale aanpak staat dan ook centraal in deze benadering van duurzaamheid. Duurzaam onderwijs leert leerlingen het belang van systeemdenken. Het effect hiervan wordt groter als de omgeving van de school hier actief bij betrokken wordt: bijvoorbeeld de buurt of lokale bedrijven maken ervaringsgericht leren mogelijk. Hierdoor krijgen ook de sociale dimensies van duurzaamheid aandacht en wordt de nieuwsgierigheid van leerlingen gecultiveerd. Van duurzaam leren is sprake wanneer leerlingen worden geraakt en bewogen door de ervaring en ze kennis en vaardigheden opdoen waarmee ze goed voorbereid zijn op hun toekomst.

Wat is de rol van de school? "Scholen hebben vaak de angst dat ze iets erbij moeten doen, ze hebben het namelijk al zo druk. Maar duurzaamheid is niet iets voor erbij, dit is de primaire taak van het onderwijs" Giuseppe van der Helm (directeur Coöperatie Leren voor Morgen). Duurzaamheid is niet een thema dat je ergens in een al overvol curriculum probeert te stoppen, maar eerder een aanleiding om kritisch te kijken naar vragen als: waartoe leiden wij op? Welke competenties hebben leerlingen, docenten en schoolleiders nodig in deze veranderende wereld die tegen sociale en ecologische grenzen aanloopt? Wat betekent dit voor ons onderwijs? Daar kunnen we niet pas in het mbo of ho mee beginnen, want in de basis is het noodzakelijk dat we anders om leren gaan met elkaar en met de planeet.

Hoe ga ik aan de slag? Om duurzaamheid structureel in de haarvaten van de school te krijgen, zijn er verschillende raamwerken om scholen te ondersteunen om onderwijs voor een duurzame toekomst vorm te geven. Een van deze raamwerken is de Whole School Approach (WSA) voor duurzame ontwikkeling waarbij via een integrale aanpak wordt bijgedragen aan het vakoverstijgende vraagstuk van hoe we een groene en sociale wereld kunnen creëren door te kijken naar alle aspecten van het leren. Zo ontstaat er samenhang in de complexiteit van duurzaamheidsvraagstukken en wordt duurzaamheid in het curriculum, de pedagogisch-didactische aanpak, bedrijfsvoering, maar ook in samenwerking met de omgeving van de school gezien. Zo kunnen scholen de transitie binnen hun regio vormgeven. De regio draagt bij aan de contextspecifieke nuances en kennis van het landelijke netwerk en andersom. Voorbeelden van concrete tools die duurzaamheid in het onderwijs stimuleren

zijn de Routekaart Duurzaam Onderwijs die bijdraagt aan visievorming en Wikiwijs voor duurzaam lesmateriaal. Daarnaast is een specifiek voorbeeld van een instrument dat scholen en onderwijsprofessionals helpt met het creëren van een visie en aanpak voor duurzaamheid de SustainaBul. Al vier jaar een helpend instrument in het mbo en hoger onderwijs en nu ook beschikbaar voor het voortgezet onderwijs. De SustainaBul is een coöperatieve benchmark en ranking gebaseerd op de WSA en bestaat uit een vragenlijst die scholen zelf invullen. De SustainaBul geeft inzicht in waar je als school landelijk staat op het gebied van duurzaamheid en waar kansen en verbeterpunten liggen. Bovenal helpt het instrument om het gesprek over duurzaamheid binnen de eigen school en schoolomgeving (verder) op gang te brengen.

Hoe ziet dit er in de praktijk uit? Scholen die deelnemen aan de SustainaBul delen goede voorbeelden van eigen vernieuwende initiatieven door de verschillende onderwijslagen heen om van elkaar te leren. Een mooi voorbeeld van de SustainaBul

Hoe sluit ik me aan? Ben je schoolleiding? Word als school lid van de coöperatie en doe mee aan de SustainaBul om een visie op duurzaam onderwijs op jouw school (verder) te ontwikkelen. Wil je weten hoe je als docent duurzaamheid kunt integreren? Sluit je aan bij een van onze duurzame onderwijsnetwerken of bekijk voorbeelden van andere docenten via de Duurzame Docent Verkiezing, waarbij docenten delen hoe zij duurzaamheid concreet toepassen. Ook kunnen onderwijsprofessionals zich vanaf mei bij Leren voor Morgen inschrijven voor de *Communities of Practice* met als thema 'opleiden voor transities'. Door het opdoen en delen van kennis krijg je concrete handvatten waarmee je aan de slag kunt. Zo werken we samen aan duurzaam onderwijs in elke onderwijslaag.

HO, waarbij de omgeving wordt betrokken, is het WOOW project van Zuyd Hogeschool. In dit project wordt aandacht besteed aan verschillende maatschappelijke transitieopgaven in Limburg zoals integratie, demografische krimp en leegstand. Het doel van dit project is bijdragen aan de oplossing voor het tekort aan arbeidskrachten in de bouw- en installatiesector. In een leer- en werktraject krijgen studenten werkervaring om ze beter voor te bereiden op de arbeidsmarkt.

Volgens projectleider Nurhan Abujidi is actieve samenwerking een van de belangrijkste oplossingen: "Complexe vragen kun je niet vanuit één sector beantwoorden. Ze vragen om een multidisciplinaire aanpak. Alleen al vanuit Zuyd Hogeschool zelf zijn verschillende opleidingen betrokken maar in de bredere context ook de omgeving en de gehele regio." De groene bushokjes van het Zone College in Zwolle zijn een voorbeeld van de SustainaBul MBO. Dit is een initiatief waarin studenten Tuin & Landschap samen met verschillende gemeenten werken aan het verduurzamen van bushokjes. Het doel van dit project is bijdragen aan een groene binnenstad en het verbeteren van de luchtkwaliteit. Steden worden steeds warmer door de hoeveelheid stenen en asfalt. De daken van de groene bushokjes nemen CO2 en fijnstof op. De beplating op de bovenkant zorgt onder andere voor het langer vasthouden van water, wat belangrijk is voor verkoeling. "Het leuke aan dit project is dat het daadwerkelijk een start kan zijn van een groene toekomst. Door een groene en duurzame omgeving te creëren rondom en in het bushokje en veel informatie in het bushokje te plaatsen, kan dit de reizigers aansporen om ook iets te doen aan het verduurzamen en vergroenen van de stad," vertelt Annet (student Tuin & Landschap).

In het kort "Investeren in de toekomst is investeren in jongeren, dat is waar een duurzame transitie over gaat." (Duurzaam onderwijsmanifest 2020). Om eraan bij te dragen dat toekomstige generaties kunnen floreren, moeten we leerlingen van nu opleiden vanuit een integrale langetermijnvisie waarmee duurzame ontwikkeling in het onderwijs is geborgd. Scholen hebben hier een belangrijke rol in omdat zij leerlingen voorbereiden op de toekomst. Duurzaamheid is dus niet een thema dat je ergens in een al overvol curriculum probeert te stoppen, maar eerder een aanleiding om kritisch te kijken naar wat je leerlingen mee wil geven en hoe dit er uitziet. De Coöperatie Leren voor Morgen faciliteert dit proces van met en van elkaar leren op het gebied van duurzaam onderwijs, onder andere door middel van de SustainaBul. Deze biedt scholen de kans om geïnspireerd te raken door anderen en inzicht te krijgen in hoe ze ervoor staan ten opzichte van andere scholen. Scholen kunnen zo zelf een eigen visie vormen op duurzaam onderwijs en hier een passende aanpak op ontwikkelen. Zo maken we de transitie mogelijk die jongeren nodig hebben om te leven, werken en te bouwen aan de samenleving van de toekomst. ●

► **Sofie Kreté** is communicatiemanager, **Peter Luijten** is vo netwerkcoördinator, en **Kiki Engels** en **Saskia Hubers** zijn stagiaires, allen bij de Coöperatie Leren voor Morgen. De Coöperatie Leren voor Morgen bestaat uit 170 samenwerkende lidorganisaties en is de landelijke coördinator voor Sustainable Development Goal 4 van kwaliteitsonderwijs. Kijk ook op: <https://lerenvoormorgen.org/pleitbezorging/manifest-duurzaam-onderwijs/>